

UN MORMÂNT CU ARME

DE LA CUMPĂNA SECOLELOR IV-V P. CHR.

DESCOPERIT LA TÂRGȘORU VECHI

Dan LICHARDOPOL*, Bogdan CIUPERCĂ**

Key word: Sântana de Mureș-Cerneahov culture, funerary complexes, sword, sax, opal sword pendant, Alani-Sarmatians.

În cadrul necropolei birituale de la Târgșoru Vechi, județul Prahova, atribuită culturii Sântana de Mureș-Cerneahov, în extremitatea sa nordică, în campania anului 1991, a fost descoperit un mormânt de înhumăție (M 444) care prezintă caracteristici ce îi conferă caracterul de unicat între cele 470 de complexe funerare cercetate aici până în prezent¹.

Necropola de la Târgșoru Vechi este situată în zona subcarpatică a Munteniei, în aria de contact dintre ultimele dealuri ale subcarpaților meridionali și câmpia Munteniei, la aproximativ 10 km vest-sud-vest de orașul Ploiești². Dintre cele 470 de complexe funerare cercetate aici în ultimele decenii, 40 de morminte de înhumăție au fost atribuite, după inventar și poziția stratigrafică, unei prezențe sarmatice, plasate cronologic până către mijlocul secolului III p. Chr. Gheorghe Diaconu atribuie această prezență unei ramuri timpurii a sarmaților-alani³. Dintre cele 430 de morminte ale necropolei birituale de tip Sântana de Mureș-Cerneahov, cercetate până în prezent 235 sunt morminte de înhumăție și 195 de incinerație. Nu vom face acum considerații mai ample privind multitudinea de probleme pe care le ridică necropola birituală de la Târgșor, ci ne vom referi strict la prezența complexului funerar de înhumăție aflat în extremitatea nordică a necropolei.

Mormântul 444 din necropola de la Târgșor este singurul mormânt de înhumăție în care au fost depuse piese de armament. Defunctul a fost așezat într-o groapă rectangulară, orientată pe direcția nord-sud, cu dimensiuni de 2,20 x 0,70 m. Scheletul aflat în decubit dorsal, avea capul spre nord și membrele inferioare spre sud. Membrele superioare erau întinse pe lângă corp, iar cele inferioare drepte. Se remarcă adâncimea gropii, de aproximativ 2,45 m, care depășește net media adâncimilor celorlalte gropi de mormânt ale necropolei, situate la cote cuprinse între 1,50 și 1,70 m. În groapă a fost observată prezența mai multor obiecte, unele fiind depuse ca ofrande, iar altele fiind în mod evident accesorii vestimentare. Ele aparțin categoriilor ceramică, obiecte metalice, obiecte de sticlă și pietre semiprețioase (fig. 1).

Ceramica

Recipientele ceramice au fost depuse integral în prelungirea membrilor inferioare pe o mică treaptă cruceată la săparea gropii mormântului, în extremitatea sudică a acestuia, cu aproximativ 10-12 cm mai sus decât nivelul fundului gropii:

1. **Pateră** din pastă roșie cărămizie, compactă, import roman. Fundul este inelar, corpul

* Arheolog și director adjunct al Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova (n. 24.10.1946 – d. 13.08.2009).

** Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești, str. Toma Caragiu, nr. 10, cod 100042, e-mail: bogdanciupercă@yahoo.com.

¹ În cadrul necropolei de la Târgșor este semnalată depunerea unui umbo și a unui mîner de scut în mormântul de incinerație M 147. Această prezență este pusă în legătură cu unele influențe de tip Przeworsk; conform Gh. Diaconu, *Despre taifali în lumina cercetărilor arheologice*, în Studii și Cercetări de Istorie Veche, 15, 1964, 4, p. 467-483; A. Kukoswski, *L'art militaire des goths à l'époque romaine tardive*, în L'armée romaine et les barbares, Paris, 1993, p. 335-354.

² Gh. Diaconu, *Târgșor – necropola din secolele III-IV e.n.*, București, 1965, p. 9-13.

³ Gh. Diaconu, *Roxolani sau alani la Dunarea de Jos*, în Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, 31, 1980, 2, p. 275-285.

rotunjit, marginea trasă orizontal. A fost depusă în prelungirea membrului inferior drept. Diametrul gurii este de 30 cm, iar cel al fundului de 4,20 cm (fig. 2/3).

2. **Cană** din pastă fină cenușie, lucrată la roată, cu nisip fin în compoziție, de formă tronconică, cu fundul profilat inelar, pântecul carenat, buza profilată rotunjit ușor evazată. Toarta pornește de sub margine și se sprijină pe pântecul carenat. Sub margine, la cca. 4 cm și respectiv 6 cm se află două nervuri în relief orizontale care încadrează un decor hașurat realizat prin lustruire. Diametrul gurii este de 16 cm, diametrul pântecului de 18,30 cm, iar cel al fundului de 7 cm. Cana a fost depusă pe pragul menționat, în prelungirea membrului inferior stâng, înclinată spre vest, suprapunând parțial marginea paterei (fig. 2/7).

3. **Castron** din pastă fină cenușie, lucrat la roată, cu nisip fin în compoziție, cu fundul profilat, plat, corpul tronconic, pântec carenat, umăr scurt, gât cilindric, marginea profilată rotunjit, ușor evazată. Diametrul gurii este de 20,50 cm; diametrul pântecului de 21,5 cm, diametrul fundului de 8,50 cm. Vasul prezintă pe umăr o nervură orizontală în relief și, spre pântec, o canelură orizontală. Piesa era depusă în interiorul paterei (fig. 2/2).

4. **Castron** din pastă fină cenușie, lucrat la roată, cu nisip de granulație mică în compoziție, fundul profilat, plat, corp tronconic, pântec carenat, gât cilindric, marginea profilată rotunjit, ușor evazată. Sub margine prezintă o nervură orizontală în relief. Diametrul gurii este de 13,95 cm, diametrul pântecului de 12,20 cm, diametrul fundului de 6,20 cm. Vas depus în castronul nr. 3 (fig. 2/6).

5. **Castronaș** din pastă fină cenușie, lucrat la roată, de formă tronconică, fund inelar, pântec carenat, marginea profilată drept, ușor evazată. Vasul este decorat cu o nervură orizontală în relief plasată sub margine. Diametrul gurii este de 9,30 cm, diametrul pântecului de 9,6 cm; diametrul fundului de 4,80 cm. Vasul era depus în castronul nr. 4 (fig. 2/5).

6. **Căniță** din pastă fină cenușie, lucrată la roată, cu corp bitronconic, fund inelar, pântec carenat, gât scurt, cilindric, marginea profilată rotunjit, slab evazată. Tortița pornește de sub margine și se sprijină pe pântec. Decorul este format din două nervuri orizontale în relief dispuse pe gâtul vasului, spațiul dintre ele fiind decorat cu hașuri oblice realizate prin lustruire. Diametrul gurii este de 8,50 cm, diametrul pântecului de 9 cm, diametrul fundului de 4,50 cm. Vasul se afla în interiorul castronașului nr. 5 (fig. 2/4).

Piese metalice

7. **Spadă** de fier, cu lama dreaptă, cu lungimea totală de 0,98 m. Mânerul peduncular, cu secțiunea dreptunghiular-ovoidală are 12 cm. Lama, cu secțiunea lenticular biconvexă, are lungimea de 0,86 m și lățimea de 5 cm. Spada era depusă pe latura estică a mormântului, lipită de antebrațul stâng, bazinul, femurul și tibia membrului inferior stâng (fig. 4/1).

8. **Sax** (spadă scurtă) de fier, lungă de 45,50 cm și lată de 4,50 cm. Secțiunea lamei este lenticular biconvexă. Pedunculul mânerului este oval în secțiune și lung de 7,50 cm. Umerii lamei sunt asimetrici, conturați rectangular. Piesa a fost depusă pe latura de vest a mormântului, cu vârful spre nord, suprapunând parțial humerus-ul drept al scheletului (fig. 4/2).

9. **Cuțit** de fier, cu lama lungă de 10,50 cm, simetrică, cu muchia rotunjită. Piesa se afla poziționată pe iliacele stâng, sub antebrațul stâng (fig. 4/3)⁴.

10. **Cataramă** de argint, cu veriga ovală, circulară în secțiune. Spinul are secțiunea rectangulară în zona prinderii de verigă și lenticular planconvexă în zona de sprijin pe verigă. Piesa se afla la 5 cm deasupra iliacele drept. Diametrul mare este de 3,40 cm; iar diametrul mic de 2,30 cm (fig. 4/7).

11. **Cataramă** de bronz, cu veriga ovală, circulară în secțiune. Piesa era așezată pe lama spadei. Diametrul mare este de 2,80 cm, diametrul mic de 1,90 cm. Piesa se afla pe lama spadei în jumătatea superioară, lângă pendentivul de spadă confecționat din opal (fig. 4/6).

12. **Cataramă** de bronz, cu veriga ovală, cu secțiunea circulară. Piesa se afla la baza iliacele stâng. Diametrul mare este de 2,50 cm, diametrul mic de 1,90 cm (fig. 4/5).

Piese din sticlă și pietre semiprețioase

13. **Cană** din sticlă, de culoare gălbui-roșiatică, de tip oenochoe, cu toarta ușor supraînălțată.

⁴ Desenele pieselor de armament au fost realizate înainte de restaurare, care a determinat modificări ale aspectului lor original.

Se afla depusă transversal peste femurele scheletului. Înălțimea piesei era de aproximativ 40 cm. Piesa este complet distrusă, cele mai mari fragmente având 3-4 mm (fig. 2/1).

14. **Bol** din sticlă de culoare gălbui-roșiatică, aflat la 10 cm sud de cană, pe latura vestică a mormântului, aflat în aceeași stare de conservare ca și cana. Diametrul gurii era de aproximativ 10-12 cm.

15. **Pandativ de spadă** confecționat din opal, are formă ovoidal – discoidală, cu perforație centrală. Piesa se afla între femurul stâng și lama spadei. Dimensiunile piesei sunt de 3,40 cm diametrul mare și 2,90 cm diametrul mic, iar grosimea de 1 cm (fig. 4/4).

Din punctul de vedere al detaliilor de rit și ritual funerar mormântul M 444 nu se deosebește de celelalte morminte din necropolă decât prin adâncimea mai mare la care se afla fundul gropii sale, aproximativ 2,45 m; în timp ce la celelalte morminte adâncimea nu depășește, decât în câteva cazuri adâncimea de 1,70 - 1,80 m. Prezența pragului pe care au fost depuse obiectele ceramice de ofrandă este un detaliu întâlnit și la alte morminte din necropolă. Ceea ce particularizează însă mormântul, comparativ cu restul mormintelor din necropolă este bogăția și diversitatea obiectelor depuse ca ofrandă și, în mod special, prezența pieselor de armament.

Ceramica depusă la extremitatea sudică a gropii mormântului are în mod evident similitudini cu ceramica din restul mormintelor necropoleide tip Sântana de Mureș – Cerneahov. Atât cana cât și castroanele lucrate la roată din pastă fină cenușie sunt tipuri de vase frecvent întâlnite atât în inventarul mormintelor necropolei de la Târgșoru Vechi, cât și cu piese similare din necropolele de același tip încadrate cronologic între sfârșitul secolului al III-lea și sfârșitul secolului al IV-lea p. Chr. Din acest motiv nu o să insistăm prea mult asupra lor. Patera este în mod evident o piesă de import cu largă răspândire în lumea romană. Interesant este că un vas asemănător apare în mormântul 500 de la Novorossiysk⁵.

În ceea ce privește cana de sticlă depusă peste femurele secheletului, din nefericire, starea ei de conservare, care nu a permis până în prezent restaurarea, nu ne îngăduie decât considerațiile bazate pe observațiile făcute în momentul descoperirii. Privitor la prezența acestui tip de vas în inventarul unui complex funerar menționăm prezența în mormântul 300 de la Novorossiysk⁶ a unei căni de sticlă care are similitudini cu cea de la Târgșor.

Bolul de sticlă aflat în imediata apropiere a cănii se afla într-o stare de conservare precară care ne permite extrem de puține considerații.

Cele trei catarames dintre care una de argint aflată deasupra iliacului drept, a doua din bronz la baza iliacului stâng și a treia tot din bronz aflată pe lama spadei, la 2-3 cm de pandativul magic, aparțin echipamentului necesar susținerii spadei, sax-ului și pandativului magic. Acestea aparțin unor tipuri frecvent întâlnite în complexe funerare din necropolele de tip Sântana de Mureș – Cerneahov de la Mihălășeni⁷, județul Botoșani; Bârlad - Valea Seacă⁸, județul Vaslui - în Moldova; Mogoșani⁹, județul Dâmbovița, în Muntenia, dar și în complexe funerare din nordul și nord-estul Mării Negre, spre exemplu la Turaevo¹⁰. O particularitate poate fi menționată în privința catarames de argint care are baza spinului de formă rectangulară. Aceeași particularitate o prezintă și una dintre catarames din mormântul M 1 de la Valea lui Mihai/Ermihalyfalva¹¹, cu diferența că în acest caz în rectangular era încrustat un granat.

Piese de armament, spada și sax-ul împreună cu accesoriile lor, din mormântul 444 de la

⁵ B. Anke, *Studien zur Reiternomadischen Kultur des 4 bis 5 Jahrhunderts*, Weissbach, 1998, teil 2, p. 98, taf. 44/19.

⁶ *Ibidem*, teil 2, p. 98, taf. 47/1.

⁷ O. Șovan, *Necropola de tip Sântana de Mureș-Cerneahov de la Mihălășeni (jud. Botoșani)*, Târgoviște, 2005, pict. 144/1.

⁸ V. Palade, *Așezarea și necropola de la Bârlad – Valea Seacă, secolele III-V*, București, 2004, p. 554, fig. 214/1, fig. 206/2.

⁹ Gh. Diaconu, *Mogoșani – necropola din sec. IV e.n.*, Târgoviște, 1970, fig. 13/4.

¹⁰ B. Anke, *op. cit.*, teil 2, p. 141, taf. 82/2-3.

¹¹ R. Harhoiu, *Die Fruhe Volkerwanderungszeit in Rumänien*, București, 1998, p. 193, taf. CII/4; B. Anke, *op. cit.*, teil 2, p. 141, taf. 102/3.

Târgșor, așa cum am subliniat, reprezintă o prezență singulară în cadrul necropolei de la Târgșor, iar pe teritoriul României această combinație mai poate fi menționată la Pietroasele și Valea lui Mihai/Ermihalyfalva¹². Această asociere este însă documentată într-o serie de descoperiri care acoperă o arie cuprinsă între zona nord pontică și câmpia panonică.

În mormântul 291 cercetat în necropola de la Novorossiysk/Abrau-Djurso¹³ este documentată prezența unei spade de 1,05 x 5 cm și a unui sax de 49,20 x 3 cm, alături de care sunt prezente trei cataramă și un pahar de sticlă. În mormântul 500¹⁴ au fost descoperite o spadă de 94 x 5 cm, un sax, patru cataramă, o pateră și un pahar de sticlă; iar în mormântul 300¹⁵, între altele, o spadă de 95,50 x 5 cm, împreună cu o cană de sticlă care prezintă similitudini cu cea de la Târgșor, patru cataramă de argint și un pandantiv de spadă confecționat din calcedonium. Ceea ce atrage atenția sunt asocierile de piese similare cu situația întâlnită la Târgșoru Vechi. Piese de armament apar alături de trei sau patru cataramă, care sunt de fapt accesorii ale echipamentului militar, dar și prezența constantă a vaselor de sticlă asociate cu recipiente din ceramică; patera în M 500, castron și cană în M 300. Sunt sesizabile similitudini privind ritualul înmormântărilor din cele două necropole.

Combinația spadă-sax apare și în descoperirea de la Tuzla – Krasnodarsk Krai, unde este documentată prezența unei spade de 80 x 4,50 cm, a unui sax de 40 x 2 cm, dar și a unui pandantiv de spadă din pastă galbenă¹⁶. Spada prezintă evidente asemănări cu exemplarul de la Târgșor. Sax-ul însă este mai scurt și mai îngust, asemănător celui din M 3 de la Wien- Leopoldau¹⁷, datat la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea p. Chr. Pandantivul de spadă descoperit la Tuzla¹⁸ este însă similar celui de la Târgșor, deosebirea constând numai în ceea ce privește materialul din care este confecționat. Descoperirea de la Tuzla a fost datată în epoca romană imperială târzie.

În subcarpații Munteniei, în necropola numărul 2 de la Pietroasele¹⁹ au fost descoperite trei morminte cu arme. În mormântul M 10 apare o spadă fragmentară, în mormântul 9 un sax împreună cu o siliqua de la Constantius II, emisă în anul 351 p. Chr, iar în mormântul 6 un vârf de lance. Această descoperire se înscrie alături de cele de la Niculina – Iași²⁰ (o spadă scurtă –sax a fost descoperită în așezare de tip Sântana de Mureș – Cerneahov), Drăgănești-Olt²¹ (în M 9 a fost descoperită o spadă scurtă - sax de tipul celei de la Pietroasele); Micia²² (în nivelul postroman, încadrabil în a doua jumătate a secolului al IV-lea p. Chr., a fost descoperit un sax asemănător celui de la Pietroasele), în seria de descoperiri de pe teritoriul României în care nu apar decât spade scurte de tip sax. Alte descoperiri de acest tip de pe teritoriul României sunt menționate într-un mormânt de la Telița – Valea Morilor, județul Tulcea și în așezarea de la Chilieni, județul Covasna, unde este asociată cu o monedă emisiune a împăratului Constantius II (337-361)²³. Alte descoperiri din categoria spadelor de tip Kurzschwert sunt menționate la Târgu Secuiesc (asociată deasemeni cu monede de la Constantiu II)²⁴.

În mormântul de la Syirmabesenyo - Hotsofold pe lângă spada cu dimensiunile de 97 x 5 cm și sax-ul de 46 x 2,60 cm, sunt documentate trei cataramă de argint și o cană din ceramică.

¹² R. Harhoiu, *op. cit.*, p. 49.

¹³ B. Anke, *op. cit.*, teil 2, p. 49, taf. 45/1-10.

¹⁴ *Ibidem*, teil 2, p. 97, taf. 44.

¹⁵ *Ibidem*, teil 2, taf. 46, 47.

¹⁶ *Ibidem*, teil 2, p. 141, taf. 64/2.

¹⁷ *Ibidem*, teil 2, p. 151 și urm., taf. 50.

¹⁸ *Ibidem*, teil 2, p. 141, taf. 64/2.

¹⁹ Gh. Diaconu et alii, *L'ensemble archéologique de Pietroasele*, în Dacia, N.S., TOME XXI, 1977, p. 208, fig. 24/1,2; R. Harhoiu, *Morminte cu arme descoperite la Pietroasa*, în Mousaios, IV, partea I, 1994, p. 117-123.

²⁰ I. Ioniță, *Importante descoperiri arheologice din perioada de formare a poporului român în așezarea de la Iași – Niculina*, în Arheologia Moldovei, X, 1985, p. 47, fig. 12/3; R. Harhoiu, *op. cit.* p. 119.

²¹ G. Trohani, T. Zoroliu, *O necropola din sec. IV e.n. descoperita la Drăgănești - Olt*, în Cercetări Arheologice, VI, 1983, p. 214, fig. 5/1; R. Harhoiu, *op. cit.*, p. 119.

²² R. Harhoiu, *Das Kurzschwert von Micia*, în Dacia, N.S., TOME XXXII, 1-2, 1988, p. 79-80; R. Harhoiu, *op. cit.*, p. 119.

²³ E. Gall, *Două spade scurte descoperite în sud-estul Transilvaniei*, în Marmăția, 8, 1, 2005, p. 227-235.

²⁴ *Ibidem*, p. 227 și urm.

Descoperirea este datată la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea p. Chr.²⁵. Două spade asemănătoare celei de la Târgșor dar mai lungi având 105,7 și respectiv 107 x 5 cm au fost descoperite la Pannonhalma- Székesfehérvár. Descoperirea este datată la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea p. Chr.²⁶.

Date certe cu privire la ritualul depunerii pieselor de armament în complexele funerare enumerate avem doar pentru descoperirile de la Târgșoru Vechi și Szirmabesenyő - Hatsofold. La Târgșor spada era depusă în partea stângă a defunctului, paralel cu antebrațul stâng și membrul inferior stâng, iar sax-ul pe partea dreaptă, suprapunând parțial humerus-ul drept și vârful depășind calota craniană. În mormântul de la Szirmabesenyő spada se afla tot pe partea stângă, suprapunând parțial antebrațul și paralel cu membrul inferior stâng. sax-ul era depus pe jumătatea dinspre vârf a spadei, cu vârful spre mânerul acesteia²⁷.

Despre defunctul din mormântul de la Szirmabesenyő se știe că era un bărbat cu trăsături europoide și mongoloide, având craniul deformat artificial. Observațiile converg către concluzia că a fost înmormântat cu echipamentul de luptă purtat în timpul vieții. Este dificil de apreciat poziția sa socială în cadrul confederației hunice, dar se poate presupune că nu era una minoră. Descoperirea este plasată în perioada timpurie a migrației hunice, probabil aparținând orizontului D1-D2 conform cronologiei propusă pentru Europa Centrală²⁸.

Starea slabă de conservare a scheletului din M 444 de la Târgșoru Vechi nu a permis, până în prezent, efectuarea unei analize antropologice, însă observațiile directe arată că este vorba despre un bărbat, cu statură athletică, fără a se putea preciza dacă craniul a fost deformat artificial sau nu. Este însă sesizabilă dolicocefalia craniului. Prezența în mormânt pe lângă piesele de armament a unui inventar relativ bogat poate constitui, prin comparație cu inventarul celor mai multe dintre mormintele din necropolă, indiciul unei poziții sociale deosebite în cadrul comunității din care făcea parte. Piesele de armament sugerează posibilitatea ca acest individ să fi aparținut categoriei războinicilor. Privitor la statutul social al defunctului din M 444 de la Târgșor ar putea fi luat în discuție pandantivul de spadă, în acest caz confecționat dintr-o piatră semiprețioasă - opal. Acest tip de mineral este mai puțin frecvent în zona noastră, dar sunt cunoscute zăcămintele importante în Asia Centrală.

Pendantivului de spadă i s-a atribuit inițial funcționalități în zona mânerului spadei. Pornind de la descoperirile din stepele estice J. Werner i-a atribuit funcția de ornament magic atașat spadei ca amuletă cu rol de intensificare a eficienței acesteia²⁹. Pentru o astfel de interpretare a piesei pledează și poziția pendantivului din M 444 de la Târgșor, către mijlocul lamei spadei, suprapusă parțial de aceasta. Acest tip de ornament pentru spadă a fost confecționat fie din cristal de stâncă, așa cum este documentat la Kerc - Glinisce³⁰ și la Novorossisk în M 500³¹, fie din chihlimbar în mormântul de la Valea lui Mihai³². Pendantivi confecționați din calcedonium au fost documentați în M1 de la Turaevo³³ și într-un mormânt din Europa Centrală, de la Blucina³⁴. Acest tip de pandantiv se pare că a fost răspândit de sarmații - alani dinspre stepele nord-pontice spre Dunăre și Carpați, iar de aici mai departe spre vest. După mijlocul secolului al V-lea este utilizată pentru confecționarea pendantivilor de spadă și spuma de mare; iar mai rar sunt semnalate și exemplare din magnezit³⁵.

Obiceiul atașării pendantivilor la spadă a fost atribuit de J. Werner unor tradiții iraniene

²⁵ B. Anke, *op. cit.*, teil 2, p. 131, taf. 91.

²⁶ *Ibidem*, teil 2, p. 101, taf. 94/1,2.

²⁷ *Ibidem*, teil 2, p. 131, taf. 91/1.

²⁸ *Ibidem*, teil 1, p. 80; teil 2, p. 131.

²⁹ J. Werner, *Beiträge zur Archeologie des Attila-Reiches*, München, 1956, p. 26.

³⁰ B. Anke, *op. cit.*, teil 2, p. 59.

³¹ *Ibidem*, teil 2, p. 98, taf. 44/12.

³² *Ibidem*, teil 2, p. 37, taf. 102/4.

³³ *Ibidem*, teil 1, p. 111; teil 2, p. 141.

³⁴ *Ibidem*, p. 110, nota 617; răspândirea pendantivelor de spadă între Volga și Câmpia Panonică, spre Dunăre și Carpați, în primele secole ale mileniului I p. Chr. este pusă în legătură cu migrarea spre vest a sarmaților - alani.

³⁵ *Ibidem*, teil 1, p. 110-111.

specifice spațiului persan și stepelor estice³⁶. În studiile sale F. Altheim apreciază că apariția pandantivilor pentru spadă este legată de sarmații secolului I a. Chr.³⁷. K. Raddatz consideră că un rol în răspândirea modei purtării pandativului de spadă îl au și unitățile militare auxiliare ale Imperiului Roman târziu³⁸.

Pornind de la prezența mormintelor de înhumatie cu arme în orizontul cultural și cronologic aparținând culturii Sântana de Mureș - Cerneahov, cercetătorii români și-au pus întrebarea dacă aceste complexe funerare pot fi atribuite acestei culturi sau nu³⁹. Prezența armelor numai în mormintele de incineratie din mediul cultural Sântana de Mureș - Cerneahov (de exemplu umbo de scut fațetat descoperit la Budești, jud. Bistrița-Năsăud) ar fi putut fi puse pe seama unor influențe exercitate de cultura Pryeworsk din sudul Poloniei, aflată în faza ei finală⁴⁰; dar tipul de umbo descoperit la Budești își are analogii apropiate în Crimeia și Abkhazia, unde sunt plasate cronologic la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea p. Chr.⁴¹. A fost luată în discuție și posibilitatea ca aceste manifestări funerare caracterizate prin prezența armelor în morminte să aparțină orizontului de morminte în șiruri, specific spațiului transilvan al secolelor VI și VII p. Chr.⁴². Monedele descoperite în mormintele de la Pietroasele (emisiune Constantius II, 351 p. Chr.)⁴³ și ceramica de certă proveniență cerneahoviană aflată în inventarul mormântului 444 de la Târgșor, pledează pentru o încadrare cronologică mai timpurie a acestor morminte⁴⁴.

În ceea ce privește originea tipului de arme prezente în mormintele orizontului cultural în discuție ea pare să fie una nord și est pontică⁴⁵. Analogiile apropiate descoperirilor din zona nord pontică (subliniem între altele obiceiul aproape constant semnalat al depunerii vaselor de sticlă în morminte) ne determină să atribuim și descoperirea de la Târgșoru Vechi unei prezențe provenite din această spațiu.

Informațiile scrise contribuie de asemenea la clarificarea fenomenului aflat în discuție. Astfel, Ammianus Marcellinus⁴⁶ relatează că începând cu sfârșitul celui de al treilea sfert al secolului al IV-lea p. Chr., înainte de apariția hunilor la Dunărea de Jos, grupuri de populații eterogene din punct de vedere etnic, aflate în nordul Dunării, își începuseră mișcarea spre apus, spre granița Imperiului Roman. Odată cu apariția hunilor cea mai mare parte dintre greutungii și alanii aflați în zona nord pontică au recunoscut suzeranitatea hunilor, alăturându-se conglomeratului etnic condus de aceștia, care s-a rostogolit ca un tăvălug spre granițele Imperiului roman.

În acest context tumultos de la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea p. Chr. se încadrează și prezența acestui mormânt cu arme descoperit în necropola de la Târgșoru Vechi, care se pare că la acea dată nu-și încheiase activitatea. Astfel, se explică și plasarea mormântului

³⁶ J. Werner, *op.cit.*, p. 26 și urm.

³⁷ F. Altheim, *Geschichte der Hunnen*, I, 1959, p. 83 și urm.; B. Anke, *op.cit.*, teil 1, p. 100, nota 548.

³⁸ K. Raddatz, *Der Thorsberger Moorfund*, 13, 1957, p. 81-84.

³⁹ R. Harhoiu, *Die Fruhe Volkerwanderungszeit in Rumanien*, București, 1998, p. 84; R. Harhoiu, *Morminte cu arme descoperite la Pietroasa*, în Mousaios, IV, partea I, 1994, p. 118.

⁴⁰ R. Harhoiu, *op. cit.*, p. 118.

⁴¹ R. Harhoiu, *Das Kurzschwert von Micia*, în Dacia, N.S., TOME XXXII, 1-2, 1988, p. 84; după o analiză aprofundată a tipului de descoperiri menționat mai sus, autorul ajunge la concluzia originii lor estice și a posibilei plasări cronologice la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea p. Chr.

⁴² R. Harhoiu, *Morminte cu arme descoperite la Pietroasa*, în Mousaios, IV, partea I, 1994, p. 118.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ R. Harhoiu, *Das Kurzschwert von Micia*, în Dacia, N.S., TOME XXXII, 1-2, 1988, p. 84; deși este cunoscută lipsa de arme în descoperirile aparținând culturii Sântana de Mureș - Cerneahov, autorul subliniază posibilitatea ca orizontul caracterizat prin prezența armelor în morminte, reprezentat de descoperirile realizate la Pietroasele și Drăgănești - Olt ar putea fi legat de cultura menționată mai sus. În același timp, nu exclude posibilitatea ca orizontul în discuție să aparțină perioadei hunice posterioare culturii Sântana de Mureș - Cerneahov.

⁴⁵ B. Anke, *op. cit.*, p. 79-81; ca rezultat al unei analize atente a descoperirilor funerare cu arme, în principal cele cu spade, autorul ajunge la concluzia originii lor estice, cu elementele cele mai reprezentative în zonele de stepă; se presupune că fac parte din perioada de început a migrației aferente orizontului D1 - D2.

⁴⁶ Ammianus Marcellinus, *Istoria romană în 31 de cărți*, XXXI, 3, în *Fontes Historiae Dacoromanae*, II, București, 1970, p. 133, 135.

la periferia necropolei, fiind evident faptul că cei care au realizat amenajarea funerară cunoșteau poziția celorlalte morminte.

Trebuie remarcat faptul că în cadrul acestui orizont cultural caracterizat de prezența armelor în complexe funerare, plasat din punct de vedere cronologic între a doua jumătate a secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea p. Chr., s-au evidențiat două aspecte. Unul este definit de descoperirile de tip Drăgănești – Pietroasele - Micia - Chilieni⁴⁷, iar cel de-al doilea este caracterizat de asocierea în complexe funerare a spadei lungi și a sax-lui (spada scurtă). Acest din urmă obicei funerar a fost răspândit de către sarmații - alani, în cadrul mării migrații a hunilor din stepele nord pontice către Europa Centrală. Pandantivele de spadă au fost inițial documentate și asociate sarmaților – alani, dintre Volga și stepele nord pontice, pentru ca mai târziu să fie întâlnite frecvent în regiunea Dunării, a Carpaților și în Europa Centrală.

A TOMB WITH WEAPONS AT THE TURN OF THE IVTH-VTH CENTURIES P. CHR. DISCOVERED AT TÂRGȘORU VECHI

The necropolis of Târgșoru Vechi, part of the Archaeological Reserve is located in the sub-Carpathian Wallachia, the area of contact between the sub-Carpathian hills and the plain of Wallachia, approximately 10 km west-south-west of the town of Ploiești. Among the 470 funerary complexes excavated here during the last decades, 40 burial tombs were ascribed, according to their inventory and stratigraphic position, to a Sarmatic presence, chronologically placed towards the middle of the 3th century p. Chr. Gheorghe Diaconu assigns this presence to an early branch of the Alani Sarmatians. Among the 430 tombs of the Sântana de Mureș – Cerneahov-type bi-ritual necropolis excavated to the present date, 235 are burial tombs and 195 cremation tombs. No too detailed considerations on the multitude of problems raised by the bi-ritual necropolis of Târgșor will be made, because it is not the object of this report, but strict reference will be made to the unusual presence of the burial funerary complex placed towards the northern end of the necropolis.

Tomb 444 of the necropolis of Târgșor is the only burial tomb where weapons were deposited. The dead body was deposited in a 2,20 x 0,70 m rectangular pit, along the north-south direction. The skeleton was found in decubitus dorsal, with the head oriented towards the north and the lower limbs towards the south. The arms were positioned along the body, while the legs were straight. To be noticed the depth of the pit, 2,45 m, which clearly exceeds the average depth of the other tomb pits of the necropolis, between 1,50 and 1,70 m. Several objects were found in the pit, some being deposited as offerings, while others were obviously clothes accessories. They belong to the following categories: ceramics, metallic objects, glass objects and gems.

It should not be considered unimportant the remark that within this cultural horizon characterized by the presence of weapons in funerary complexes and chronologically placed between the second half of the 4th century and the beginning of the 5th century p. Chr., two aspects have become conspicuous: one is defined by the Pietroasa-Drăgănești-Micia-Chilieni-type discoveries, the other one is characterised by the joint presence of the sword and scramasax in the funerary complexes. This latter funerary habit was possibly circulated by the Alani Sarmatians, drawn by the great Huns' migration from the north-pontic steppes to Central Europe. The constant presence of the sword pendants in the funerary complexes under discussion can bring us to the same conclusion. The sword pendants, initially documented with the Alani Sarmatians between the Volga and the north-pontic steppes, are frequently present later on the Danube, in the Carpathians and in Central Europe.

---

⁴⁷ În ceea ce privește plasarea cronologică a acestui tip de descoperiri în a doua jumătate a secolului al IV-lea p. Chr. nu par a exista divergențe, vezi R. Harhoiu, *op. cit.*, p. 79-90; E. Gall, *Două spade scurte descoperite în sud-estul Transilvaniei*, în *Marmația*, 8, 1, 2005, p. 227-235. Există încă un dezacord cu privire dacă acest tip de descoperiri ar trebui să fie luate în considerare ca fiind de origine orientală, în întregime (R. Harhoiu, *op. cit.*, p. 80) sau diferențiat - morminte de la Pietroasa și Telița Valea Morilor sunt considerate orientale ca origine, în timp ce descoperirile de la Nicolina, Micia și Chilieni sunt legate de cultura Sântana de Mureș – Cerneahov (E. Gall, *op. cit.*, p. 230) cu toate că, în ambele cazuri, acest tip de arme s-au răspândit dinspre stepele nord pontice.

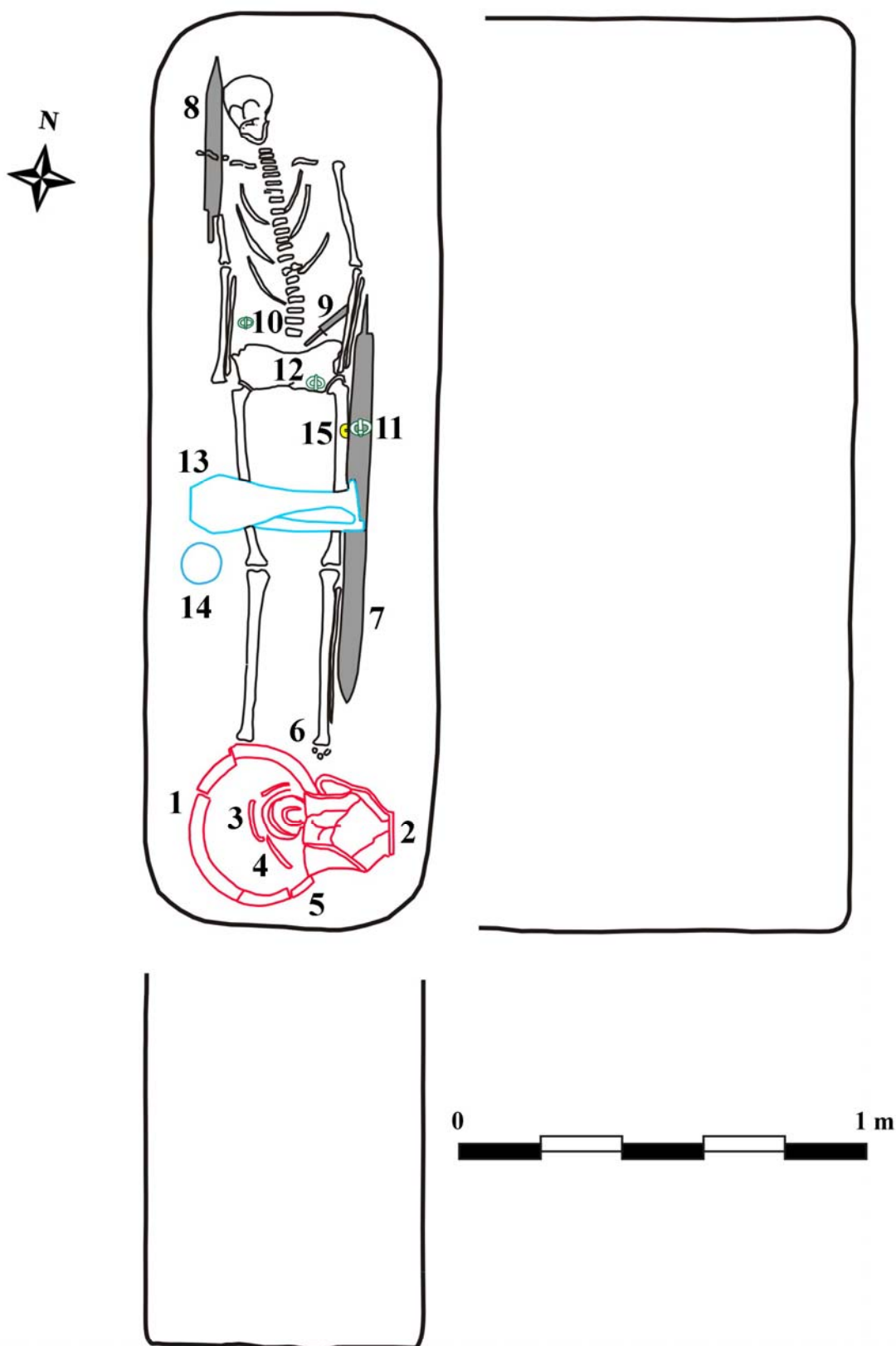

Fig. 1. Târgșoru Vechi, M 444: 1-6 recipiente ceramice; 7-9 spadă, sax, cuțit; 10-12 cataramă; 13-14 recipiente din sticlă; 15 pandantiv de spadă

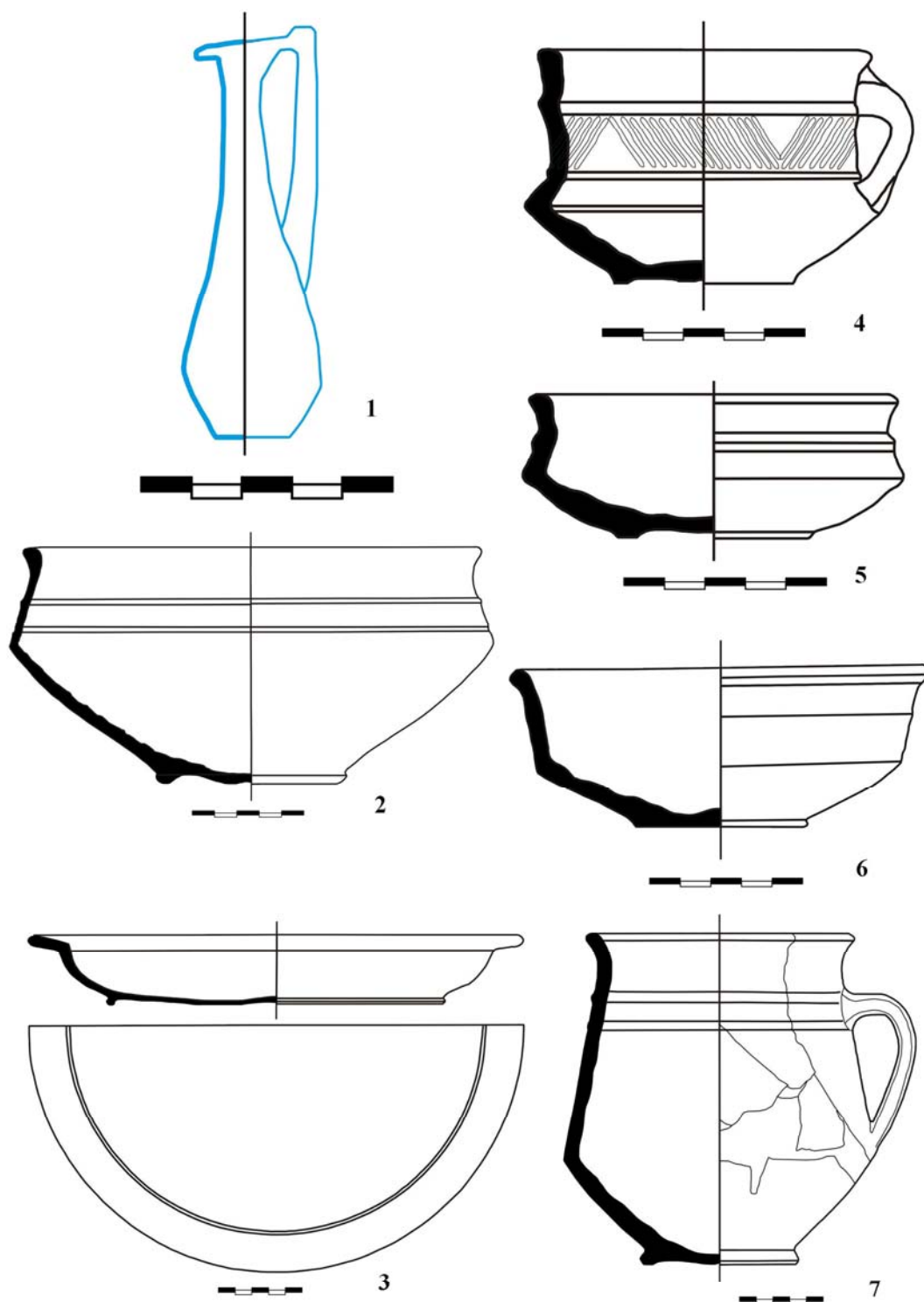

Fig. 2. Târgșoru Vechi, M 444: 1 cană din sticlă; 2, 5, 6 castroane; 3 patera; 4, 7 căni

Fig. 3. Târgșoru Vechi, M 444: 1, 3 castroane; 2, 4 căni; 5, 6 patera

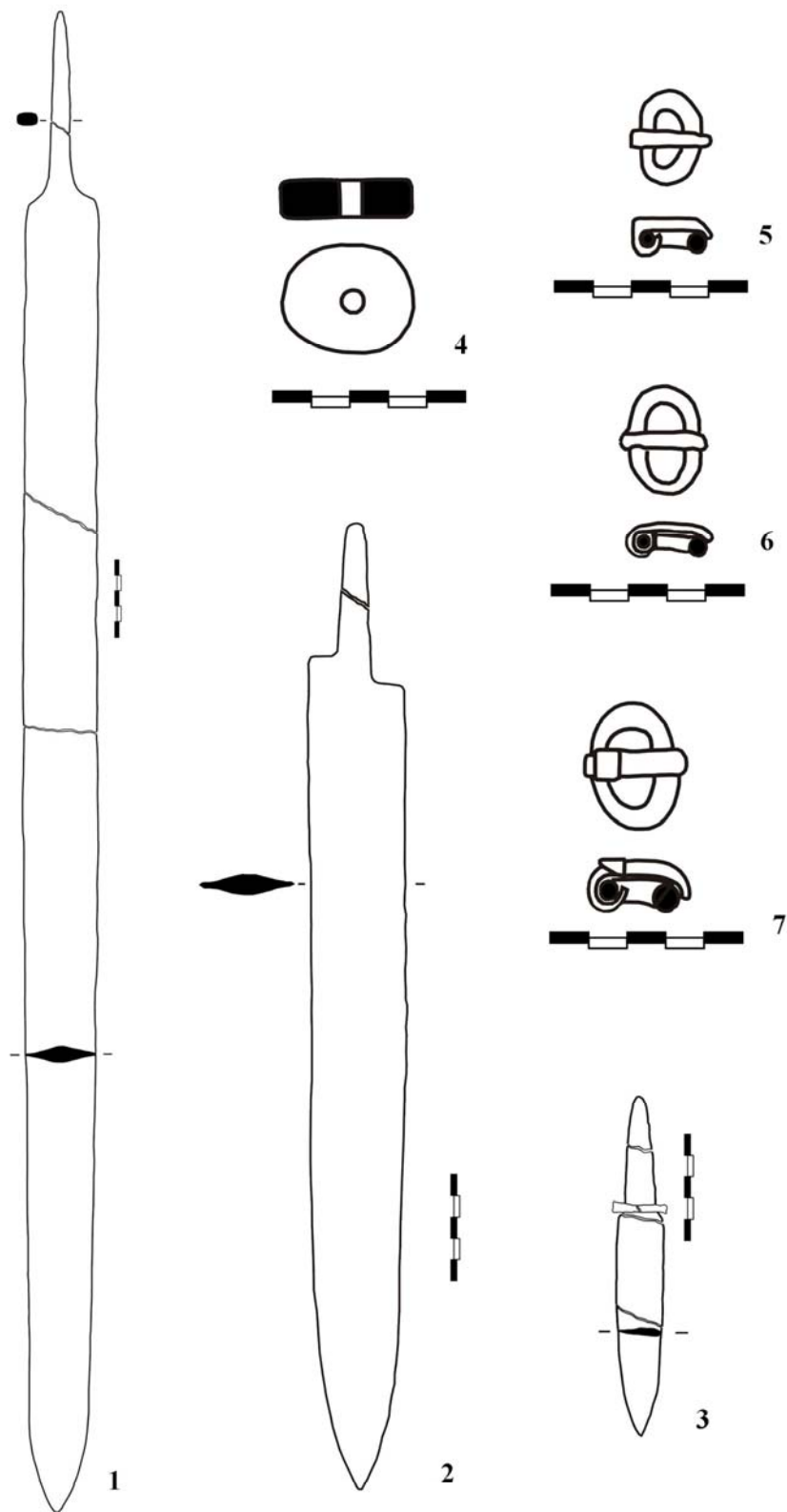
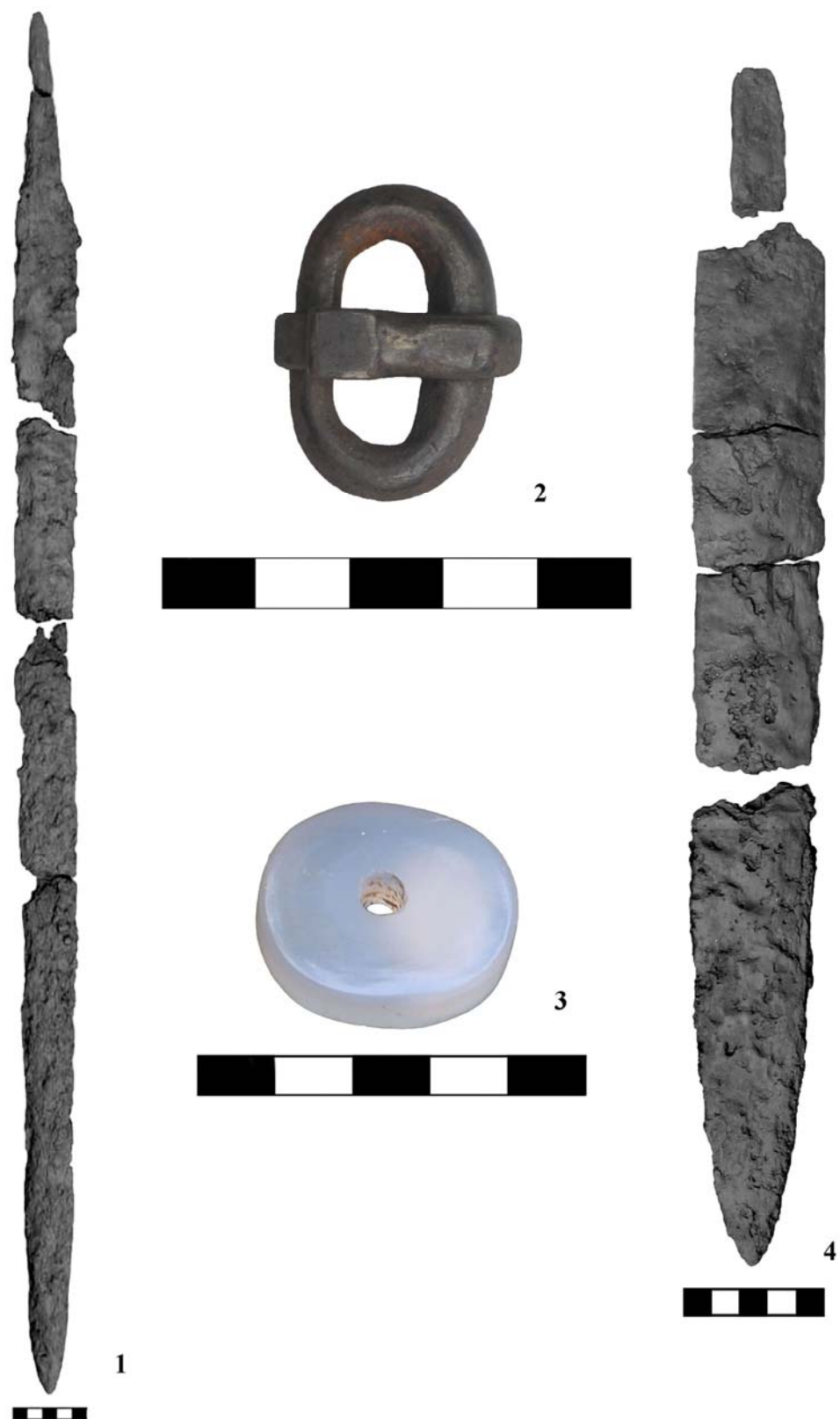

Fig. 4. Târgșoru Vechi, M 444: 1 spadă; 2 sax; 3 cuțit; 4 pandativ de spadă, 5-7 catarama.

Fig. 5. Târgșoru Vechi, M 444: 1 spadă; 2 cataramă; 3 pandativ de spadă; 4 sax